

De Heren van Groenendaal

aanvang 1340

door Jan van Helvoirt

Bovenstaande toevoeging aan de titel van het onlangs uitgebrachte boek over kasteel Groenendaal is alleen maar bedoeld als eerbetoon aan de schrijver Ton de Jong. Deze Beekse journalist van het Brabants Dagblad en heemliefhebber pur sang kennen wij vooral van het bekende kopje 'Aanvang 15.00 uur' boven zijn columns.

De aanvang van de vroegste bewoning blijft bij onze heemkundige reporter helaas even vaag als die al was. Dat de familie genoemd is naar 'het slotje' betwijfel ik ten zeerste; ik denk dat het andersom was. Ook dat er Romeinen gewoond zouden hebben. Dat er in de Romeinse tijd even bewoning was, zou eventueel kunnen.

De echte aanvang van het schrijven van deze prachtig uitgevoerde kroniek over de bewoners en eigenaren van het Beekse kasteeltje dateert al weer van het voorjaar van 2002. Toen schreef Ton de Jong nl. in 'Tussen Paradijs en Toekomst' nr. 63 reeds zijn eerste hoofdstuk. Het betrof de levenswandel van 'de kleine dictator': Carel Frederick van Weyhernn (1725-1728). Gelukkig voor ons heemkundigen maar eigenlijk voor alle bewoners van de gemeente Hilvarenbeek werd zijn fantasie nog meer geprikkeld. Niet omdat hij benieuwd was naar de lotgevallen van heroïsche steekspelen, liefvallige deernen, ontketende ridders en stoere schildknapen.. Ton schrijft immers zelf in zijn voorwoord: "...omdat het 700 jaar lang bewoond werd door een wel heel bont gezelschap van heren". In 2005 komt hij in het Beekse heemblad nog met enkele interessante aanvullingen over de misschien wel bekendste eigenaar Jacques Joseph Majoie. In een naschrift bij dat artikeltje schreef hij dat er binnen afzienbare tijd een boek over de geschiedenis en de bewoners van Groenendaal zou verschijnen. En hij hield woord.

Op vrijdagmiddag 3 november jl., aanvang 15.00 uur, vond de aanbieding plaats van het eerste exemplaar. De presentatie van de auteur eindigde op een verrassende wijze. Een pas gekregen filmpje uit de mobilisatieperiode '39/'40 toonde ons enkele opnamen van de aloude hoeve die beter bekend staat onder de naam Mannengasthuis van Jan van Spreeuwel. Behalve een tekening was deze markante Beekse hoeve geheel 'buiten beeld' geraakt.

Even verrassend en ludiek was het cadeau dat onze voorzitter meegebracht had. De 12^e eeuwse eiken afvoergoot die Adriaan Leenhouders in 1957 opdiepte werd, geheel schoongemaakt en voorzien van een passende plaquette, aangeboden aan Hans den Dekker. Deze Esbekenaar (daar wonen blijkbaar ook heren) is momenteel algemeen directeur van het Evoluon en Groenendaal. Hij wist Ton de Jong steeds te blijven stimuleren om een mooi leesbaar boek over 'zijn kasteel' te maken.

Alle 27 eigenaren met hun eigenaardigheden komen chronologisch met pakkende titels aan bod. Vier keer geeft Ton als toegift een historisch overzicht van gebeurtenissen in Hilvarenbeek. Een eerste aanzet tot de Beekse Canon? Natuurlijk valt daarover te discussiëren. Ook in Beek. Wat me het meest in het oog viel was overigens het ontbreken van de vermelding van de komst van de burenen van Groenendaal: de stichting van het reeds genoemd Gasthuis of *Hanullehuis* in 1452. Aan het dateren van de aanleg van de Vrijthof waagt de auteur zich niet. Het niet vermelden van de oprichting van Werkgroep Heemkunde Esbeek in 1984 is een schoonheidsfoutje!

De bewoner van Groenendaal die in de ogen van de meeste Bekenaren het echt te bont maakte, was Herman Bouman. Tussen 1916 en 1926 was hij, als opvolger van de enige echte landbouwer die er ooit woonde, heer en meester op Groenendaal. Behalve dat hij liefhebber van de drank was, jaagde hij ook vruchteloos op het eeuwenoude jachtrecht. Blijkbaar waren

die rechten losgekoppeld van het kasteel. Hoewel er in de orale historie van Beek bitter weinig is blijven hangen, is dit hoofdstuk toch veruit het langste. Dat komt vooral door de lijvige rapporten die de schrijver geraadpleegd heeft i.v.m. de 'poort-moord' op Jan Heeffe in 1920. Ook scheen hij niet vies te zijn van 'lichte vrouwen'. Ton daarentegen is geen lichtgewicht. Hoewel hij de geschiedenis van het slotje als een samenhangend geheel heeft weergegeven, kan elk hoofdstuk in elke volgorde van interesse gelezen worden.

Persoonlijk raakt mij de bijdrage over Frederik Mauritz l'Archer Houtz (1820-1826) wel. Mijn betovergrootmoeder van mijn moeders kant, Anna Maria van Haandel, was met haar ouders en 11 broers en zussen vanuit Gemert naar Hilvarenbeek vertrokken om binnen de grachten van Groenendaal op de pachthoeve te gaan boeren. Daar werd tot slot de dertiende in 1824 geboren. Zij huwde Jan van de Laar om op een hoeve op Tulder te gaan boeren. Van dat gezin op Groenendaal zouden midden 19^e eeuw niet minder dan zes kinderen gaan emigreren naar de Amerikaanse staat Wisconsin.

Beekse en Diessense 'heren' in de herberg van Cornelis en Marie van Helvoirt. (v.l.n.r. brouwer Sjeff van Dijk, H. Majoie en secretaris Norbert van Dijk).

Nog dichterbij huis voor mij is het hoofdstuk over de dorpsregent Norbert van Dijk. Van 1911 tot 1941 was hij in Diessen de buurman van mijn vader. Door in 1911 Groenendaal te kopen wilde deze rijke secretaris 'Heer van Hilvarenbeek, Diessen en Westelbeers' worden. Een echte heer zou hij toch nooit worden want kort na zijn huwelijk in 1902 maakte hij de zuster van mijn grootvader zwanger.

Ton de Jong voert in zijn boek aan dat rond 1750 de scheldnaam 'lamottenhoer' in zwang was. Misschien had die dienstmeid het niet eens verdiend! Maar een halve eeuw eerder werd de toenmalige bewoonster van Groenendaal in Esbeek in de kroeg zelf voor 'hoer' uitgescholden. Deze kasteelvrouw betrof de tweede vrouw van Hendrik van Brecht, Johanna van den Elst. Op 30 april 1698 was er in de Esbeekse herberg, schuin tegenover 'boerderij Hendriksen' op het Spaaneind, een hooglopende ruzie tussen schepen Adriaen de Vries en Jan Bruurs. Deze laatste had het opgenomen voor zijn broer Laureijs, die blijkbaar niet voldoende loon had gekregen op Groenendaal. Ziedend was hij met een geweer het kasteel binnengedrongen: *Schelm, gij die uijt het gat gevallen sijt! Ick wou dat de duyvel haar haalde.* De onverschrokken jonkvrouwe, geboortig van Helvoirt, bitste terug: *Gij schelm, gij bruyt vant huys af.* Met veel kabaal droop Bruurs af: *Wat bruyt mij die duyvelsche hoer!*

Hoewel het boek vol staat met anecdotische gebeurtenissen was ik toch zo vrij om in al mijn enthousiasme tot het onderwerp er een paar aan toe te voegen. Met de uitgave van dit met zorg gemaakte boek is Hilvarenbeek weer een stukje geschreven historie rijker.